ארכאולוגיה

אַמַּת מַיִם עַתִּיקָה בִּירוּשָׁלַיִם

אַרְכֵיאוֹלוֹגִים מָצְאוּ אַמַּת מַיִם עַתִּיקָה בִּירוּשָׁלַיִם.

הָאַמָּה בַּת יוֹתֵר מִ־2,000 שָׁנָה.

הֵם מָצְאוּ חֵלֶק אָרוֹךְ שֶׁל הָאַמָּה: 300 מֶטֶר.

הָאַמָּה הֵבִיאָה מַיִם לִירוּשָׁלַיִם, לְהַר הַבַּיִת.

הַמַּיִם זָרְמוּ לְבַד, בְּלִי מַשְׁאֵבָה.

בַּמָּקוֹם הַזֶּה תִּהְיֶה שְׁכוּנָה חֲדָשָׁה.

הָאַמָּה תִּהְיֶה בַּכְּנִיסָה לַשְּׁכוּנָה, וְכוּלָּם יוּכְלוּ לִרְאוֹת אוֹתָהּ.

מילון · Szószedet

אַמַּת מַיִם	ókori vízvezeték	עַתִּיק	ősi
מַיִם	víz	זָרְמוּ	folytak
שְׁכוּנָה	lakónegyed	כְּנִיסָה	bejárat

מָצְאוּ	megtalálták
מַשְׁאֵבָה	szivattyú

שאלות · Kérdések

1. מָה מָצְאוּ הָאַרְכֵיאוֹלוֹגִים?
2. כַּמָּה מֶטֶר שֶׁל הָאַמָּה הֵם מָצְאוּ?
3. לְאָן הֵבִיאָה הָאַמָּה מַיִם?
4. מָה יִהְיֶה בַּמָּקוֹם?

כאן בבודפשט

סֵפֶר תּוֹרָה חָדָשׁ בְּוַאץ

וַאץ הִיא עִיר קְטַנָּה לְיַד בּוּדַפֶּשְׁט.

בָּעִיר יֵשׁ בֵּית כְּנֶסֶת יָשָׁן וְיָפֶה.

בְּיוֹם רִאשׁוֹן הַקְּהִילָה בְּוַאץ קִיבְּלָה סֵפֶר תּוֹרָה בְּמַתָּנָה.

הַסֵּפֶר בָּא מִקְּהִילָה בְּבוּדַפֶּשְׁט.

אֲנָשִׁים הָלְכוּ בָּרְחוֹב עִם הַסֵּפֶר. הֵם שָׁרוּ וּמָחֲאוּ כַּפַּיִם.

בֵּית הַכְּנֶסֶת הָיָה מָלֵא.

אַחֲרֵי הַרְבֵּה זְמַן, נֵר הַתָּמִיד דָּלַק שׁוּב.

מילון · Szószedet

עִיר	város	בֵּית כְּנֶסֶת	zsinagóga	קְהִילָה	hitközség, közösség
מַתָּנָה	ajándék	שָׁרוּ	énekeltek	מָלֵא	tele
נֵר תָּמִיד	örökmécses				

שאלות · Kérdések

1. אֵיפֹה נִמְצֵאת וַאץ?
2. מָה קִיבְּלָה הַקְּהִילָה?
3. מֵאַיפֹה בָּא הַסֵּפֶר?
4. מָה עָשׂוּ הָאֲנָשִׁים בָּרְחוֹב?

מדע

פְּרַס נוֹבֶל עַל אוֹר וּמוֹחַ

הַשָּׁנָה פְּרַס נוֹבֶל לִרְפוּאָה נִיתַּן לִשְׁלוֹשָׁה מַדְעָנִים.

הֵם מָצְאוּ דֶּרֶךְ חֲדָשָׁה לַחְקוֹר אֶת הַמּוֹחַ.

הַדֶּרֶךְ הַחֲדָשָׁה עוֹבֶדֶת עִם אוֹר.

בְּעֶזְרַת אוֹר, הַמַּדְעָנִים יְכוֹלִים לְהַפְעִיל תָּאִים בַּמּוֹחַ, אוֹ לַעֲצוֹר אוֹתָם.

עוֹפֶר יִצְחָר הוּא מַדְעָן יִשְׂרְאֵלִי. הוּא עָבַד עִם אֶחָד הַזּוֹכִים, בְּאָמֶרִיקָה.

הַיּוֹם הוּא פְּרוֹפֶסוֹר בְּמְכוֹן וַיְצְמָן.

הוּא אוֹמֵר שֶׁהַשִּׁיטָה הַחֲדָשָׁה הָיְתָה מַדְהִימָה.

מילון · Szószedet

פְּרָס	díj	רְפוּאָה	orvostudomány	מַדְעָן	tudós
מוֹחַ	agy	אוֹר	fény	תָּא	sejt
לַעֲצוֹר	megállítani	מַדְהִים	lenyűgöző		

שאלות · Kérdések

1. בְּאֵיזֶה תְּחוּם הַפְּרָס?
2. עִם מָה עוֹבֶדֶת הַדֶּרֶךְ הַחֲדָשָׁה?
3. מִי זֶה עוֹפֶר יִצְחָר?
4. אֵיפֹה הוּא עוֹבֵד הַיּוֹם?

מוזיקה

הַתִּזְמוֹרֶת הַפִילְהַרְמוֹנִית בַּת 90

הַתִּזְמוֹרֶת הַפִילְהַרְמוֹנִית הַיִשְׂרְאֵלִית הִיא תִּזְמוֹרֶת מְפוּרְסֶמֶת.

בְּאוֹקְטוֹבֶּר הִתְחִילָה הָעוֹנָה הַ־90 שֶׁלָּהּ.

הַקוֹנְצֶרְט הָרִאשׁוֹן שֶׁל הָעוֹנָה הָיָה בְּתֵל אָבִיב.

הַתִּזְמוֹרֶת נִיגְּנָה יְצִירָה חֲדָשָׁה שֶׁל מַלְחִין יִשְׂרְאֵלִי.

הַקוֹנְצֶרְט הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַתִּזְמוֹרֶת הָיָה בִּשְׁנַת 1936.

בְּיָנוּאָר יָבוֹאוּ לְיִשְׂרָאֵל מוּזִיקַאִים מְפוּרְסָמִים מִכָּל הָעוֹלָם.

גַּם שְׁנֵי מוּזִיקַאִים מִבּוּדַפֶּשְׁט יְנַגְּנוּ הַשָּׁנָה עִם הַתִּזְמוֹרֶת.

מילון · Szószedet

תִּזְמוֹרֶת	zenekar	מְפוּרְסָם	híres	עוֹנָה	évad
נִיגְּנָה	játszott (hangszeren)	יְצִירָה	(zene)mű	מַלְחִין	zeneszerző
מוּזִיקַאִים	zenészek				

שאלות · Kérdések

1. אֵיזוֹ עוֹנָה הִתְחִילָה בְּאוֹקְטוֹבֶּר?
2. אֵיפֹה הָיָה הַקוֹנְצֶרְט הָרִאשׁוֹן שֶׁל הָעוֹנָה?
3. מָה נִיגְּנָה הַתִּזְמוֹרֶת?
4. מָתַי הָיָה הַקוֹנְצֶרְט הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַתִּזְמוֹרֶת?

© IvritNews4U.com · מותר להדפיס לשימוש בכיתה, עם ציון המקור

ספורט

שְׁתֵּי מֶדַלְיוֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּג'וּדוֹ

בְּבאקו, בְּאזרבייג׳ן, הָיְתָה אֲלִיפוּת הָעוֹלָם בְּג׳וּדוֹ.

כֶּרֶם פרימו הִיא בַּת 21. הִיא זָכְתָה בְּמֶדַלְיַית כֶּסֶף.

זוֹ הָיְתָה הַמֶּדַלְיָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּאֲלִיפוּת.

אַחֲרֵי שְׁלוֹשָׁה יָמִים, רָז הֶרְשְׁקוֹ זָכְתָה בְּמֶדַלְיַית אָרָד.

בַּדֶּרֶךְ הִיא נִיצְּחָה סְפוֹרְטַאִית מִבְּרָזִיל.

הַסְּפוֹרְטַאִית הַזֹּאת נִיצְּחָה אוֹתָהּ בָּאוֹלִימְפְּיָאדָה בְּפָרִיז.

הַפַּעַם רָז נִיצְּחָה!

מילון · Szószedet

אֲלִיפוּת הָעוֹלָם	világbajnokság	מֶדַלְיָה	érem	כֶּסֶף	ezüst
אָרָד	bronz	זָכְתָה	nyert	נִיצְּחָה	legyőzte
סְפוֹרְטַאִית	sportolónő				

שאלות · Kérdések

1. אֵיפֹה הָיְתָה אֲלִיפוּת הָעוֹלָם?
2. בְּאֵיזוֹ מֶדַלְיָה זָכְתָה כֶּרֶם פרימו?
3. בְּאֵיזוֹ מֶדַלְיָה זָכְתָה רָז הֶרְשְׁקוֹ?
4. אֶת מִי נִיצְּחָה רָז?

טבע

הַצְּבִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל

הַצְּבִי הָאָרֶץ־יִשְׂרְאֵלִי הוּא חַיָּה יָפָה.

הוּא חַי בְּיִשְׂרָאֵל.

הַיּוֹם יֵשׁ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין 3,000 לְ־6,000 צְבָאִים. פַּעַם הָיוּ יוֹתֵר מִ־12,000.

בַּקַּיִץ חַם מְאוֹד. הַצְּבָאִים אוֹכְלִים פֵּירוֹת וְעָלִים.

כְּשֶׁחַם, הֵם פְּעִילִים בַּלַּיְלָה וּבַבּוֹקֶר.

הַרְבֵּה צְבָאִים מֵתִים עַל הַכְּבִישׁ.

חוֹקְרִים רוֹצִים לִשְׁמוֹר עַל הַצְּבָאִים.

מילון · Szószedet

צְבִי	gazella	חַיָּה	állat	קַיִץ	nyár
פֵּירוֹת	gyümölcsök	עָלִים	levelek	כְּבִישׁ	(autó)út
לִשְׁמוֹר עַל	vigyázni valamire, megóvni				

שאלות · Kérdések

1. אֵיפֹה חַי הַצְּבִי הָאָרֶץ־יִשְׂרְאֵלִי?

2. כַּמָּה צְבָאִים יֵשׁ הַיּוֹם בְּיִשְׂרָאֵל?

3. מָה הַצְּבָאִים אוֹכְלִים בַּקַּיִץ?

4. מָתַי הֵם פְּעִילִים כְּשֶׁחַם?

אַמַּת מַיִם עַתִּיקָה בִּירוּשָׁלַיִם

תשובות למורה · Megoldások

1. אַמַּת מַיִם עַתִּיקָה.
2. 300 מֶטֶר.
3. לִירוּשָׁלַיִם, לְהַר הַבַּיִת.
4. שְׁכוּנָה חֲדָשָׁה.

סֵפֶר תּוֹרָה חָדָשׁ בְּנַאַץ

תשובות למורה · Megoldások

1. לְיַד בּוּדַפֶּשְׁט.
2. סֵפֶר תּוֹרָה.
3. מִקְהִילָה בְּבוּדַפֶּשְׁט.
4. הֵם שָׂרוּ וּמָחֲאוּ כַּפַּיִם.

פְּרַס נוֹבֶל עַל אוֹר וּמוֹחַ

תשובות למורה · Megoldások

1. רְפוּאָה.
2. עִם אוֹר.
3. מַדְעָן יִשְׂרְאֵלִי שֶׁעָבַד עִם אֶחָד הַזּוֹכִים.
4. בְּמִכוֹן וַיְצְמָן.

הַתְּזְמוֹרֶת הַפִּילְהַרְמוֹנִית בַּת 90

תשובות למורה · Megoldások

1. הָעוֹנָה הַ־90.
2. בְּתֵל אָבִיב.
3. יְצִירָה חֲדָשָׁה שֶׁל מַלְחִין יִשְׂרְאֵלִי.
4. בִּשְׁנַת 1936.

שְׁתֵּי מֻדַלְיוֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּג'וּדוֹ

תשובות למורה · Megoldások

1. בְּבאקו, בְּאזרבייג׳ן.
2. בְּמֻדַלְיַית כֶּסֶף.
3. בְּמֻדַלְיַית אָרָד.
4. סְפּוֹרְטַאִית מִבְּרָזִיל.

הַצְּבִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל

תשובות למורה · Megoldások

1. בְּיִשְׂרָאֵל.
2. בֵּין 3,000 לְ־6,000.
3. פִּירוֹת וְעָלִים.
4. בַּלַיְלָה וּבַבּוֹקֶר.

ארכאולוגיה

אַמַּת מַיִם בַּת 2,000 שָׁנָה נִמְצְאָה לְיַד רָמַת רָחֵל

רְשׁוּת הָעַתִּיקוֹת הוֹדִיעָה הַשָּׁבוּעַ שֶׁאַרכֵאולוֹגִים חָשְׂפוּ קֶטַע שֶׁל 300 מֶטֶר מִ״הָאַמָּה הַתַּחְתּוֹנָה״ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם. הַקֶּטַע נִמְצָא בִּדְרוֹם הָעִיר, לְיַד קִיבּוּץ רָמַת רָחֵל. אֶת הָאַמָּה בָּנוּ לִפְנֵי יוֹתֵר מִ־2,000 שָׁנָה, בִּתְקוּפַת הַחַשְׁמוֹנָאִים.

הָאַמָּה הֵבִיאָה מַיִם מִ״בְּרֵיכוֹת שְׁלֹמֹה״, דְּרוֹמִית לְבֵית לֶחֶם, אֶל הַר הַבַּיִת. הַדֶּרֶךְ הָיְתָה אֲרוּכָּה: כְּ־21 קִילוֹמֶטֶר. לֹא הָיוּ מַשְׁאֵבוֹת – הַמַּיִם זָרְמוּ רַק בִּזְכוּת שִׁפּוּעַ קָטָן מְאוֹד, בְּעֶרֶךְ מֶטֶר אֶחָד בְּכָל קִילוֹמֶטֶר. ד״ר עֲמִית רְאֵם מֵרְשׁוּת הָעַתִּיקוֹת קָרָא לָאַמָּה ״פֶּלֶא הַנְּדָסִי״.

הָאַמָּה שִׁמְּשָׁה אֶת הָעִיר שָׁנִים רַבּוֹת. בַּתְּקוּפָה הָעוֹת׳מָאנִית, לִפְנֵי כְּ־500 שָׁנָה, שָׁמוּ בְּתוֹכָהּ צִינּוֹר מֵחֶרֶס, וְהִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ עַד לִפְנֵי כְּ־100 שָׁנָה.

בַּמָּקוֹם מְתַכְנְנִים שְׁכוּנַת מְגוּרִים חֲדָשָׁה. הָאַמָּה לֹא תִּיעָלֵם: הִיא תִּהְיֶה בַּכְּנִיסָה הָרָאשִׁית לַשְּׁכוּנָה, וְכָל מִי שֶׁיַּגִּיעַ יוּכַל לִרְאוֹת אוֹתָהּ.

מילון · Szószedet

רְשׁוּת הָעַתִּיקוֹת	Izraeli Régészeti Hatóság	חָשְׂפוּ	feltárták	קֶטַע	szakasz
תְּקוּפָה	korszak	שִׁפּוּעַ	lejtés	פֶּלֶא הַנְּדָסִי	mérnöki csoda
צִינּוֹר	cső	שְׁכוּנַת מְגוּרִים	lakónegyed		

שאלות · Kérdések

1. בְּאֵיזוֹ תְּקוּפָה בָּנוּ אֶת הָאַמָּה?
2. מֵאַיפֹה וּלְאָן הֵבִיאָה הָאַמָּה מַיִם?
3. אֵיךְ זָרְמוּ הַמַּיִם בְּלִי מַשְׁאֵבוֹת?

© IvritNews4U.com · מותר להדפיס לשימוש בכיתה, עם ציון המקור

4. מָה יִקְרֶה לָאַמָּה כְּשֶׁיִּבְנוּ אֶת הַשְּׁכוּנָה?

כאן בבודפשט

חֲגִיגָה בְּוַאץ: סֵפֶר תּוֹרָה חָדָשׁ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת

בְּיוֹם רִאשׁוֹן, 11 בְּאוֹקְטוֹבֶּר, בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ חֶשְׁוָון, קִיבְּלָה הַקְּהִילָּה הַיְּהוּדִית בְּוַאץ סֵפֶר תּוֹרָה. אֶת הַסֵּפֶר נָתְנָה בְּמַתָּנָה קְהִילַּת כִּיכַּר הוניאדי בְּבוּדַפֶּשְׁט.

בַּבּוֹקֶר יָצְאָה תַּהֲלוּכָה בִּרְחוֹבוֹת הָעִיר. הָאֲנָשִׁים נָשְׂאוּ אֶת הַסֵּפֶר מִתַּחַת לְחוּפָּה, שָׁרוּ וּמָחֲאוּ כַּפַּיִם. גַּם נְשִׂיא אִיגּוּד הַקְּהִילּוֹת הַיְּהוּדִיּוֹת בְּהוּנְגַּרְיָה, ד״ר אנדור גרוס, עָזַר לָשֵׂאת אֶת הַסֵּפֶר. בֵּית הַכְּנֶסֶת הָיָה מָלֵא, וְאַחֲרֵי זְמַן רַב דָּלַק בּוֹ שׁוּב נֵר הַתָּמִיד.

בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּוַאץ בֶּן 162 שָׁנָה. בְּדֶצֶמְבֶּר 1944 נֶהֶרְסוּ בָּעִיר 128 בְּנָיִנִים, אֲבָל בֵּית הַכְּנֶסֶת לֹא נִפְגַּע. גַּם אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה הוּא נִשְׁאַר בֵּית כְּנֶסֶת, וְלֹא הָפַךְ לְמַחְסָן אוֹ לְסִפְרִיָּה, כְּמוֹ בָּתֵּי כְּנֶסֶת רַבִּים בְּהוּנְגַּרְיָה.

הָרַב פטר רדוונסקי אָמַר שֶׁבְּכַמָּה מְדִינוֹת בְּמַעֲרַב אֵירוֹפָּה תַּהֲלוּכָה כָּזֹאת כְּבָר לֹא בְּטוּחָה. לָכֵן, לְדַבְרָיו, הַחוֹפָּשׁ לָלֶכֶת כָּךְ בָּרְחוֹב הוּא מַתָּנָה.

מילון · Szószedet

תַּהֲלוּכָה	felvonulás	לָשֵׂאת	vinni, hordozni	חוּפָּה	baldachin (chupa)
מָחֲאוּ כַּפַּיִם	tapsoltak	נְשִׂיא	elnök	נֶהֶרְסוּ	elpusztultak
נִפְגַּע	megsérült, találat érte	מַחְסָן	raktár		

שאלות · Kérdések

1. מָתַי קִיבְּלָה הַקְּהִילָּה אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה?
2. מִי נָתַן אֶת הַסֵּפֶר?
3. מָה קָרָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּדֶצֶמְבֶּר 1944?
4. לָמָּה הָרַב אָמַר שֶׁהַתַּהֲלוּכָה הִיא מַתָּנָה?

מדע

פְּרַס נוֹבֶל לְאוֹפְּטוֹגֶנֶטִיקָה – וּמַדְּעָן יִשְׂרְאֵלִי נִזְכָּר

פְּרַס נוֹבֶל לִרְפוּאָה לִשְׁנַת 2026 הוּעָנַק לִשְׁלוּשָׁה חוֹקְרִים: קָארֶל דַּייסֶרוֹת מֵאוּנִיבֶרְסִיטַת סטַנפוֹרד, פֶּטֶר הֶגמַן מִבֶּרְלִין וגָאוֹרג נָאגֶל מוּירצבוּרג. הֵם קִיבְּלוּ אֶת הַפְּרָס עַל תַּגְלִיּוֹת שֶׁהוֹבִילוּ לְאוֹפְּטוֹגֶנֶטִיקָה – שִׁיטָה שֶׁבָּהּ חוֹקְרִים אֶת הַמּוֹחַ בְּעֶזְרַת אוֹר.

אֵיךְ זֶה עוֹבֵד? הַחוֹקְרִים גּוֹרְמִים לְתָאֵי עֲצַבִּים מְסוּיָמִים בַּמּוֹחַ לְיַיצֵר חֶלְבּוֹן שֶׁמַּרְגִּישׁ אוֹר. כְּשֶׁמְּאִירִים עַל הַתָּאִים הָאֵלֶּה, אֶפְשָׁר לְהַפְעִיל אוֹתָם אוֹ לְהַשְׁתִּיק אוֹתָם – רַק אוֹתָם, וּבְדִיּוּק בָּרֶגַע הַנָּכוֹן. אֶת הַחֶלְבּוֹנִים הָאֵלֶּה גִּילּוּ בְּמֶחְקָר עַל אַצּוֹת וְחַיְידַקִּים.

פְּרוֹפֶ׳ עוֹפֶר יִצְחָר מִמְּכוֹן וַיְצְמָן הִצְטָרֵף לַמַּעְבָּדָה שֶׁל דַּייסֶרוֹת בִּשְׁנַת 2008, מִיָּד אַחֲרֵי הַדּוֹקְטוֹרָט. הוּא סִיפֵּר שֶׁבְּבָר בַּמָּה חוֹדָשִׁים הָיָה בָּרוּר שֶׁהַשִּׁיטָה עוֹבֶדֶת, וְשֶׁיֵּשׁ לָהּ פּוֹטֶנְצִיאָל עָצוּם.

אוּלַי בָּעָתִיד הַשִּׁיטָה תַּעֲזוֹר לְחוֹלִים. כְּבָר הַיּוֹם יֵשׁ טִיפּוּלִים נִיסְיוֹנִיִּים בְּמַחֲלַת עֵינַיִם שֶׁגּוֹרֶמֶת לְעִיוָּרוֹן, וְחוֹקְרִים בּוֹדְקִים אִם הִיא תּוּכַל לַעֲזוֹר גַּם בְּאֶפִּילֶפְּסְיָה וּבִכְאֵב שֶׁל עֲצַבִּים.

מילון · Szószedet

odaítélték	הוֹעָנַק	felfedezés	תַּגְלִית	idegsejt	תָּא עָצָב
fehérje	חֶלְבּוֹן	elhallgattatni, kikapcsolni	לְהַשְׁתִּיק	algák	אַצּוֹת
laboratórium	מַעְבָּדָה	vakság	עִיוָּרוֹן		

שאלות · Kérdések

1. מִי זָכָה בְּפְּרַס נוֹבֶל לִרְפוּאָה הַשָּׁנָה?
2. מָה אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת עִם הָאוֹר לְתָאֵי הָעֲצַבִּים?
3. אֵיפֹה גִּילּוּ אֶת הַחֶלְבּוֹנִים שֶׁמַּרְגִּישִׁים אוֹר?
4. בְּאֵילּוּ מַחֲלוֹת הַשִּׁיטָה אוּלַי תַּעֲזוֹר?

מוזיקה

90 עונות שֶׁל מוּזִיקָה: הַפִּילְהַרְמוֹנִית חוֹגֶגֶת

הַתִּזְמוֹרֶת הַפִּילְהַרְמוֹנִית הַיִשְׂרְאֵלִית פָּתְחָה בְּאוֹקְטוֹבֶּר אֶת הָעוֹנָה הַ־90 שֶׁלָּהּ. עַל קוֹנְצֶרְט הַפְּתִיחָה בְּתֵל אָבִיב נִיצַּח הַמְּנַהֵל הַמּוּזִיקָלִי, לַהַב שָׁנִי. בַּתּוֹכְנִית הָיְתָה בְּכוֹרָה עוֹלָמִית: יְצִירָה חֲדָשָׁה שֶׁל הַמַּלְחִין הַיִשְׂרְאֵלִי יוֹסֵף ברדנשווילי. אַחֲרֵיהָ נִיגְּנוּ אֶת הַקוֹנְצֶ׳רְטוֹ לְכִינּוֹר שֶׁל סיבליוס וְאֶת הַסִּימְפּוֹנְיָה הָרְבִיעִית שֶׁל מאהלר.

הַתִּזְמוֹרֶת נוֹלְדָה בִּשְׁנַת 1936, הַרְבֵּה לִפְנֵי קוּם הַמְּדִינָה. אוֹתָהּ הֵקִים הַכַּנָּר ברוניסלב הוברמן, וְהַקוֹנְצֶרְט הָרִאשׁוֹן נָעֲרַךְ בְּתֵל אָבִיב בְּ־26 בְּדֶצֶמְבֶּר 1936, בְּנִיצּוּחוֹ שֶׁל ארטורו טוסקניני. בִּשְׁנַת 1948 הִיא קִיבְּלָה אֶת הַשֵּׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ הַיּוֹם.

לִכְבוֹד יוֹם הַהוּלֶּדֶת יִתְקַיְּים בְּתַחִילַת יָנוּאָר 2027 פֶּסְטִיבָל מְיוּחָד, עִם אֲמָנִים כְּמוֹ זובין מהטה, שֶׁעָמַד בְּרֹאשׁ הַתִּזְמוֹרֶת שָׁנִים רַבּוֹת, וְהַפְּסַנְתְּרָנִית מרתה ארגריך. בָּעוֹנָה יוֹפִיעוּ גַּם שְׁנֵי מוּזִיקָאִים שֶׁנּוֹלְדוּ בְּבוּדַפֶּשְׁט: הַמְּנַצֵּחַ איוואן פישר וְהַפְּסַנְתְּרָן אנדראש שיף. וְיֵשׁ גַּם קוֹנְצֶרְטִים מְיוּחָדִים לִילָדִים וּלְמִשְׁפָּחוֹת.

מילון · Szószedet

לְנַצֵּחַ	vezényelni	בְּכוֹרָה עוֹלָמִית	ősbemutató	כִּינּוֹר	hegedű
כַּנָּר	hegedűs	לְהָקִים	alapítani	קוּם הַמְּדִינָה	az állam megalakulása
פְּסַנְתְּרָן	zongorista	לְהוֹפִיעַ	fellépni		

שאלות · Kérdések

1. מִי נִיצַּח עַל קוֹנְצֶרְט הַפְּתִיחָה?
2. מָה הָיָה מְיוּחָד בַּתּוֹכְנִית?
3. מִי הֵקִים אֶת הַתִּזְמוֹרֶת, וּמִי נִיצַּח בַּקוֹנְצֶרְט הָרִאשׁוֹן?
4. מָה הַקֶּשֶׁר שֶׁל הָעוֹנָה הַזֹּאת לְבוּדַפֶּשְׁט?

ספורט

כֶּסֶף וְאָרָד: שְׁתֵּי יִשְׂרְאֵלִיּוֹת עַל הַפּוֹדְיוּם בְּבאקו

אַלִיפוּת הָעוֹלָם בְּג׳וּדוֹ נֶעֶרְכָה בְּבאקו, בִּירַת אזרבייג׳ן. בְּיוֹם רְבִיעִי, 7 בְּאוֹקְטוֹבֶּר, זָכְתָה כֶּרֶם פרימו, בַּת 21, בְּמֶדַלְיַית כֶּסֶף בְּמִשְׁקַל עַד 63 קִילוֹגְרָם. בַּדֶּרֶךְ לַגְּמָר הִיא נִיצְּחָה גַּם אֶת מִסְפָּר 2 בָּעוֹלָם, וּבַגְּמָר הִפְסִידָה לְהארוקה קאג׳ו מִיַּפָּן. זוֹ הָיְתָה הַמֶּדַלְיָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל בָּאַלִיפוּת, וְהַהֶישֵׂג הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר בַּקָּרִיֵּרָה שֶׁלָּהּ.

בְּשַׁבָּת, 10 בְּאוֹקְטוֹבֶּר, הִגִּיעָה מֶדַלְיָה נוֹסֶפֶת: רָז הֶרְשְׁקוֹ זָכְתָה בְּאָרָד בְּמִשְׁקַל מֵעַל 78 קִילוֹגְרָם. בְּרֶבַע הַגְּמָר הִיא נִיצְּחָה אֶת הַבְּרָזִילָאִית ביאטריס סוזה, שֶׁנִּיצְּחָה אוֹתָהּ בַּגְּמָר שֶׁל אוֹלִימְפְּיָאדַת פָּרִיז 2024. לִפְנֵי כֵן הֶרְשְׁקוֹ הִפְסִידָה לָהּ שֵׁשׁ פְּעָמִים.

זוֹ מֶדַלְיַית הָאָרָד הַשְּׁלִישִׁית שֶׁל הֶרְשְׁקוֹ בְּאַלִיפוּת עוֹלָם, וְהַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה מֵאָז 2023 שֶׁהִיא עוֹלָה לַפּוֹדְיוּם. בָּאַלִיפוּת הַקּוֹדֶמֶת, בְּבוּדַפֶּשְׁט בִּשְׁנַת 2025, הִיא לֹא הִשְׁתַּתְּפָה בְּגִלַּל הַמִּבְצָע הַצְּבָאִי נֶגֶד אִירָאן.

מילון · Szószedet

נֶעֶרְכָה	megrendezték	מִשְׁקָל	súlycsoport	גְּמָר	döntő
הִפְסִידָה	kikapott	הֶישֵׂג	eredmény, teljesítmény	רֶבַע גְּמָר	negyeddöntő
פּוֹדְיוּם	dobogó	הִשְׁתַּתְּפָה	részt vett		

שאלות · Kérdések

1. בְּאֵיזֶה מִשְׁקָל מִתְחָרָה כֶּרֶם פרימו?
2. לְמִי הִיא הִפְסִידָה בַּגְּמָר?
3. לָמָּה הַנִּיצָּחוֹן שֶׁל הֶרְשְׁקוֹ עַל סוזה מְיוּחָד?
4. לָמָּה הֶרְשְׁקוֹ לֹא הָיְתָה בָּאַלִיפוּת בְּבוּדַפֶּשְׁט?

טבע

הַצְּבִי הָאֶרֶץ־יִשְׂרְאֵלִי בְּסַכָּנָה

הַצְּבִי הָאֶרֶץ־יִשְׂרְאֵלִי הוּא מִין בְּסַכָּנַת הַכְחָדָה. לְפִי הַהַעֲרָכָה, חַיִּים הַיּוֹם בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין 3,000 לְ־6,000 צְבָאִים. בִּתְחִילַת שְׁנוֹת ה־80 הָיוּ יוֹתֵר מִ־12,000, אֲבָל מַחֲלָה שֶׁל בַּעֲלֵי חַיִּים, מַחֲלַת הַפֶּה וְהַטְּלָפַיִם, הוֹרִידָה אֶת הַמִּסְפָּר לְכַמָּה אֲלָפִים בִּלְבַד.

הַצְּבָאִים חַיִּים בְּעִיקָּר בְּאֵזוֹרִים יְרוּקִים, כְּמוֹ הַגּוֹלָן, הַגָּלִיל, הַכַּרְמֶל וְהָרֵי יְרוּשָׁלַיִם. הֵם לֹא נוֹדְדִים: כָּל צְבִי נִשְׁאָר בְּשֶׁטַח מְסוּיָם. בַּקַּיִץ הַחַם וְהַיָּבֵשׁ הֵם אוֹכְלִים פֵּירוֹת, תַּרְמִילִים וְעָלִים צְעִירִים, וּבְזְמַן חוֹם הֵם פְּעִילִים בְּעִיקָּר בַּלַּיְלָה וּבַבּוֹקֶר הַמּוּקְדָּם.

הַצְּבָאִים גַּם עוֹזְרִים לַטֶּבַע: הֵם מְפִיצִים זְרָעִים שֶׁל עֵצִים כְּמוֹ חָרוּב וְזַיִת. אֲבָל יֵשׁ לָהֶם הַרְבֵּה סַכָּנוֹת: כְּבִישִׁים, צַיִד לֹא חוּקִּי, כְּלָבִים, תַּנִּים, שְׂרֵפוֹת וְשִׁינּוּי הָאַקְלִים. הַסַּכָּנָה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר הִיא שֶׁכְּבִישִׁים וּבְנְיָיה מְחַלְּקִים אֶת הַשְּׁטָחִים הַפְּתוּחִים לַחֲלָקִים קְטַנִּים.

חוֹקְרִים מִמְּכוֹן וולקני עוֹקְבִים אַחֲרֵי הַצְּבָאִים בְּעֶזְרַת מַצְלֵמוֹת וּבְדִיקַת גְּלָלִים. הֵם מַמְלִיצִים לִשְׁמוֹר עַל שְׁטָחִים פְּתוּחִים גְּדוֹלִים וְעַל "מִסְדְּרוֹנוֹת" שֶׁבָּהֶם בַּעֲלֵי הַחַיִּים יְכוֹלִים לַעֲבוֹר.

מילון · Szószedet

סַכָּנַת הַכְחָדָה	kihalás veszélye	הַעֲרָכָה	becslés	נוֹדְדִים	vándorolnak
תַּרְמִילִים	hüvelyek (terméstok)	לְהָפִיץ	terjeszteni	זְרָעִים	magvak
צַיִד	vadászat	תַּנִּים	sakálok		

שאלות · Kérdések

1. כַּמָּה צְבָאִים חַיִּים הַיּוֹם בְּיִשְׂרָאֵל, וְכַמָּה הָיוּ בִּתְחִילַת שְׁנוֹת ה־80?

2. מָה גָּרַם לִירִידָה הַגְּדוֹלָה?

3. אֵיךְ הַצְּבָאִים עוֹזְרִים לַטֶּבַע?

4. מָהִי הַסַּכָּנָה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר?

אַמַּת מַיִם בַּת 2,000 שָׁנָה נִמְצְאָה לְיַד רָמַת רָחֵל

תשובות למורה · Megoldások

1. בִּתְקוּפַת הַחַשְׁמוֹנָאִים, לִפְנֵי יוֹתֵר מֵ־2,000 שָׁנָה.
2. מִבְּרֵיכוֹת שְׁלֹמֹה אֶל הַר הַבַּיִת בִּירוּשָׁלַיִם.
3. בִּזְכוּת שִׁיפּוּעַ קָטָן: בְּעֶרֶךְ מֶטֶר אֶחָד בְּכָל קִילוֹמֶטֶר.
4. הִיא תִּהְיֶה בַּבְּנִיסָה לַשְּׁכוּנָה, וְאֶפְשָׁר יִהְיֶה לִרְאוֹת אוֹתָהּ.

חֲגִיגָה בְּוַאץ: סֵפֶר תּוֹרָה חָדָשׁ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת

תשובות למורה · Megoldások

1. בְּיוֹם רִאשׁוֹן, 11 בְּאוֹקְטוֹבֶּר, בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ חֶשְׁוָון.
2. קְהִילַת כִּיכַּר הוניאדי בְּבוּדַפֶּשְׁט.
3. הוּא לֹא נִפְגַּע.
4. כִּי בְּכַמָּה מְדִינוֹת בְּמַעֲרַב אֵירוֹפָּה תַּהֲלוּכָה כָּזֹאת כְּבָר לֹא בְּטוּחָה.

פְּרַס נוֹבֶל לְאוֹפְּטוֹגֶנֶטִיקָה – וּמַדְּעָן יִשְׂרְאֵלִי נִזְכָּר

תשובות למורה · Megoldások

1. קארל דייסרות, פטר הגמן וגאורג נאגל.
2. לְהַפְעִיל אוֹתָם אוֹ לְהַשְׁתִּיק אוֹתָם.
3. בְּמֶחְקָר עַל אַצּוֹת וְחַיְידַקִּים.
4. בְּמַחֲלַת עֵינַיִם שֶׁגּוֹרֶמֶת לְעִוָּורוֹן, בְּאֶפִּילֶפְּסְיָה וּבִכְאֵב שֶׁל עֲצַבִּים.

90 עוֹנוֹת שֶׁל מוּזִיקָה: הַפִּילְהַרְמוֹנִית חוֹגֶגֶת

תשובות למורה · Megoldások

1. לַהַב שָׁנִי.
2. בְּכוֹרָה עוֹלָמִית שֶׁל יְצִירָה שֶׁל יוֹסֵף ברדנשווילי.
3. ברוניסלב הוברמן; ארטורו טוסקניני.
4. יוֹפִיעוּ בָּהּ שְׁנֵי מוּזִיקָאִים שֶׁנּוֹלְדוּ בְּבוּדַפֶּשְׁט: איוואן פישר ואנדראש שיף.

כֶּסֶף וְאָרָד: שְׁתֵּי יִשְׂרְאֵלִיּוֹת עַל הַפּוֹדְיוּם בְּבאקו

תשובות למורה · Megoldások

1. עַד 63 קִילוֹגְרָם.
2. לְהארוקה קאג׳ו מִיַּפָּן.
3. סוזה נִיצְּחָה אוֹתָהּ בַּגְּמָר בְּפָרִיז, וְלִפְנֵי כֵּן הֶרְשְׁקוֹ הִפְסִידָה לָהּ שֵׁשׁ פְּעָמִים.
4. בִּגְלַל הַמִּבְצָע הַצְּבָאִי נֶגֶד אִירָאן.

הַצְּבִי הָאָרֶץ־יִשְׂרְאֵלִי בְּסַכָּנָה

תשובות למורה · Megoldások

1. בֵּין 3,000 לְ־6,000; יוֹתֵר מִ־12,000.
2. מַחֲלַת הַפֶּה וְהַטְּלָפַיִם.
3. הֵם מְפִיצִים זָרָעִים שֶׁל עֵצִים.
4. כְּבִישִׁים וּבְנְיָיה מְחַלְּקִים אֶת הַשְּׁטָחִים הַפְּתוּחִים לַחֲלָקִים קְטַנִּים.

ארכאולוגיה

"פלא הנדסי" מימי החשמונאים נחשף בדרום ירושלים

רשות העתיקות חשפה קטע באורך 300 מטרים של האמה התחתונה, שסיפקה מים לירושלים לפני יותר מאלפיים שנה. הקטע התגלה מדרום לקיבוץ רמת רחל, במהלך התכנון של שכונת מגורים חדשה שמקדמת רשות מקרקעי ישראל.

האמה נבנתה בתקופת החשמונאים, בסביבות שנת 100 לפני הספירה. היא הובילה מי מעיינות מאזור גוש עציון ומבריכות שלמה, שמדרום לבית לחם, אל הר הבית – מרחק של כ־21 קילומטרים. בימי בית שני, ובמיוחד בעליות לרגל, מי הגשמים ומעיין הגיחון לא הספיקו לעיר. המהנדסים הקדומים הסתפקו בשיפוע זעיר של כמטר אחד לקילומטר, והמים זרמו בכוח הכבידה בלבד; במקומות שבהם עקיפת הר הייתה גורמת לאובדן גובה, חצבו מנהרות. "זהו פלא הנדסי", אמר ד"ר עמית ראם, ארכאולוג מחוז ירושלים ברשות העתיקות.

האמה שימשה לסירוגין עד לפני כמאה שנה, ובתקופה העות'מאנית הונח בתוכה צינור חרס. לפי התוכנית, השרידים לא ייהרסו אלא ישולבו בכניסה הראשית לשכונה, לאורך טיילת. ברשות העתיקות מקווים שבעתיד יוקם פארק רציף לאורך תוואי האמה, מדרום העיר ועד העיר העתיקה.

מילון · Szószedet

לַחְשׂוֹף	feltárni	לְסַפֵּק	ellátni (valamivel)
עֲלִיָּה לָרֶגֶל	zarándoklat	כּוֹחַ הַכְּבִידָה	gravitáció
לְסֵירוּגִין	megszakításokkal	טַיֶּלֶת	sétány
מַעְיָן	forrás	לַחְצוֹב	vájni, faragni (kőbe)

שאלות · Kérdések

1. באילו נסיבות התגלה הקטע?
2. מדוע הייתה ירושלים זקוקה לאמה?
3. מה מיוחד בדרך שבה זרמו המים?
4. לדיון: האם צריך לשמור על שרידים עתיקים גם כשבונים שכונה חדשה? נמקו.

כאן בבודפשט

אחרי זמן רב: ספר תורה ונר תמיד חזרו לבית הכנסת בוואץ

הקהילה היהודית בוואץ, כ־35 קילומטרים מצפון לבודפשט, חגגה ביום ראשון שעבר הכנסת ספר תורה. הספר הוא מתנה מקהילת כיכר הוניאדי בבודפשט, שבראשה עומד חבר לשעבר בקהילת ואץ. הטקס נערך בראש חודש חשון – חודש שאין בו חגים, ולכן הוא מכונה "מר חשון".

בבוקר יצאה תהלוכה ברחובות העיר. את הספר נשאו בתורות מתחת לחופה, בשירה ובמחיאות כפיים, ובין הנושאים היה גם נשיא איגוד הקהילות היהודיות בהונגריה (Mazsihisz), ד"ר אנדור גרוס. אחרי שהספר הובנס לארון הקודש נשמעו נאומים, ונערכו תפילת ראש חודש וקריאה בתורה. נר התמיד הודלק שוב, לראשונה מזה זמן רב.

לבית הכנסת, שנבנה לפני 162 שנה, יש היסטוריה של מזל. כשהצבא האדום התקרב לעיר בדצמבר 1944, נהרסו בוואץ 128 בניינים, אך בית הכנסת לא נפגע. אחרי המלחמה הוא גם לא הפך לאולם רכיבה, לספרייה או למחסן רהיטים, כפי שקרה לבתי כנסת רבים בהונגריה. הרב ד"ר פטר רדוונסקי ציין שבחלק ממדינות מערב אירופה תהלוכה כזאת כבר אינה בטוחה, ולכן החופש לקיים אותה הוא מתנה.

מילון · Szószedet

הַכְנָסַת סֵפֶר תּוֹרָה	tóraavatás	בְּתוֹרוֹת	felváltva
הוּדְלַק	meggyújtották	מַזָּל	szerencse
צִיֵּין	megjegyezte	לְקַיֵּים	megtartani, megrendezni
אֲרוֹן הַקּוֹדֶשׁ	tóraszekrény		
רָהִיטִים	bútorok		

שאלות · Kérdések

1. מדוע חשון מכונה "מר חשון"?
2. מה קרה בטקס אחרי שהספר הובנס לארון הקודש?
3. במה היה לבית הכנסת בוואץ "מזל"?
4. לדיון: מה המשמעות של ספר תורה שעובר מקהילה גדולה לקהילה קטנה?

מדע

להדליק את המוח: נובל לאופטוגנטיקה, וחוקר ישראלי שהיה שם בשנים הראשונות

פרס נובל לפיזיולוגיה או לרפואה לשנת 2026 הוענק לקרל דייסרות מאוניברסיטת סטנפורד, לפטר הגמן מאוניברסיטת הומבולדט בברלין ולגאורג נאגל מאוניברסיטת וירצבורג, על התגליות שהובילו לאופטוגנטיקה. מדובר בטכנולוגיה ששינתה מן היסוד את הדרך שבה חוקרים את המוח.

העיקרון משלב גנטיקה ואור: בעזרת נגיף מהונדס גורמים לקבוצה נבחרת של תאי עצב לייצר חלבון רגיש לאור, וכך אפשר להפעיל אותה או להשתיק אותה בהארה בלבד. בשיטות קודמות, כמו גירוי חשמלי או תרופות, היה קשה מאוד לכוון לקבוצת תאים מסוימת ברגע מדויק. החלבונים עצמם התגלו במחקר על מיקרואורגניזמים כמו אצות וחיידקים.

פרופ׳ עופר יצהר, כיום חוקר במחלקה למדעי המוח במכון ויצמן, הצטרף ב־2008 למעבדה הקטנה של דייסרות כחוקר בתר־דוקטורט, כדי ללמוד את השיטה ולפתח לה כלים חדשים. לדבריו, תוך חודשים ספורים היה ברור שהיא עובדת ושהפוטנציאל עצום. יצהר מדגיש את חשיבותו של המחקר הבין־תחומי, ומספר שדייסרות חילק את הכלים לכל מי שביקש. כיום נבדקים טיפולים ניסיוניים לעיוורון, ויש תקווה שבעתיד השיטה תסייע גם במחלות כמו אפילפסיה.

מילון · Szószedet

לְהַעֲנִיק	odaítélni	מִן הַיְסוֹד	alapjaiban	נְגִיף מְהוּנְדָּס	génmódosított vírus
רָגִישׁ	érzékeny	גֵּירוּי	ingerlés, stimuláció	בָּתַר־דּוֹקְטוֹרָט	posztdoktori kutatás
בֵּין־תְּחוּמִי	interdiszciplináris	לְסַיֵּעַ	segíteni		

שאלות · Kérdések

1. מהו העיקרון של האופטוגנטיקה?
2. במה עדיפה השיטה על גירוי חשמלי או על תרופות?
3. מה היה תפקידו של יצהר במעבדה של דייסרות?
4. לדיון: האם כדאי לממן מחקר על אצות וחיידקים, גם כשלא ברור מה תהיה התועלת? נמקו.

מוזיקה

הפילהרמונית בת 90: מטוסקניני ועד בכורה עולמית

התזמורת הפילהרמונית הישראלית פתחה את עונתה ה־90 בסדרת קונצרטים בתל אביב ובחיפה. בתוכנית, בניצוחו של המנהל המוזיקלי להב שני, נכללו בכורה עולמית של ״קונצ׳רטו לתזמורת״ מאת המלחין הישראלי יוסף ברדנשווילי – יצירה שהתזמורת הזמינה במסגרת קול קורא ליצירות ישראליות חדשות – הקונצ׳רטו לכינור של סיבליוס עם הכנר ניקולאי שפס־זנאידר, והסימפוניה הרביעית של מאהלר עם הסופרן חן רייס.

את התזמורת ייסד ב־1936 הכנר ברוניסלב הוברמן, והיא נקראה אז ״התזמורת הארץ־ישראלית״. הקונצרט הראשון, ב־26 בדצמבר 1936, נערך בתל אביב בניצוחו של ארטורו טוסקניני. ב־1948, עם הקמת המדינה, קיבלה התזמורת את שמה הנוכחי. זובין מהטה עמד בראשה עשרות שנים, עד 2019.

לכבוד יום ההולדת ייערך בתחילת ינואר 2027 פסטיבל מיוחד, ובו יופיעו בין השאר זובין מהטה, הפסנתרנית מרתה ארגריך והכנר מקסים ונגרוב. בין האורחים בעונה נמצאים גם שני מוזיקאים ילידי בודפשט: המנצח איוואן פישר והפסנתרן סר אנדראש שיף. לצד הסדרות הקלאסיות, התזמורת מקדישה מקום רחב לתוכניות לילדים ולמשפחות.

מילון · Szószedet

בְּניצוּחוֹ	vezényletével	לְהַזְמִין יְצִירָה	művet megrendelni
לְיַסֵּד	alapítani	נוֹכְחִי	jelenlegi
יְלִיד	született	לְהַקְדִּישׁ	szentelni, szánni
קוֹל קוֹרֵא	pályázati felhívás		
לִכְבוֹד	tiszteletére		

שאלות · Kérdések

1. אילו שלוש יצירות נוגנו בקונצרטי הפתיחה?
2. מה מיוחד ביצירה של ברדנשווילי?
3. מה השתנה בתזמורת ב־1948?
4. לדיון: מדוע, לדעתכם, חשוב שתזמורת ותיקה תנגן גם יצירות חדשות?

ספורט

אחרי שישה הפסדים: הרשקו גברה על יריבתה הגדולה וזכתה בארד

שתי ג׳ודוקאיות ישראליות עלו לפודיום באליפות העולם בבאקו, בירת אזרבייג׳ן. הראשונה הייתה כרם פרימו בת ה־21, שזכתה ביום רביעי, 7 באוקטובר, במדליית כסף בקטגוריית עד 63 ק״ג – ההישג הגדול ביותר בקריירה שלה. בדרך לגמר גברה פרימו גם על המדורגת שנייה בעולם, ורק בגמר נכנעה ליפנית הארוקה קאג׳ו.

ביום שבת, 10 באוקטובר, הצטרפה אליה רז הרשקו, שזכתה בארד בקטגוריית מעל 78 ק״ג. רגע השיא היה ברבע הגמר: הרשקו גברה על הברזילאית ביאטריס סוזה, שניצחה אותה בגמר אולימפיאדת פריז 2024 ובכל שש ההתמודדויות הרשמיות הקודמות ביניהן. אחרי הפסד בחצי הגמר לג׳ודוקאית מדרום קוריאה, ניצחה הרשקו בקרב על הארד את הקרואטית הלנה ווקוביץ׳.

זו מדליית הארד השלישית של הרשקו באליפויות העולם, והחזרה הראשונה שלה לפודיום העולמי מאז 2023. את האליפות הקודמת, בבודפשט ב־2025, החמיצה בגלל המבצע הצבאי נגד איראן, וגם ההכנות שלה השנה נפגעו, כשנאלצה לעזוב את טשקנט בשל מבצע צבאי נוסף ולוותר על תחרות.

מילון · Szószedet

לִגְבּוֹר עַל	legyőzni	מְדוּרָגֶת	rangsorolt
יְרִיבָה	ellenfél (nő)	הִתְמוֹדְדוּת	összecsapás
לְהַחְמִיץ	kihagyni, elszalasztani	נֶאֱלְצָה	kénytelen volt
לְהִיכָּנַע	alulmaradni	חֲצִי גְּמָר	elődöntő

שאלות · Kérdések

1. מה היה מיוחד בדרכה של פרימו לגמר?
2. מדוע הניצחון של הרשקו ברבע הגמר נחשב לרגע השיא?
3. אילו קשיים היו להרשקו בשנים האחרונות?
4. לדיון: מה עוזר לספורטאי לנצח יריב שהפסיד לו פעמים רבות?

טבע

שרד אלפי שנים, אבל הפיתוח מאיים עליו: מה יציל את הצבי הארץ־ישראלי?

הצבי הארץ־ישראלי, מין בסכנת הכחדה, חי בעיקר בחורש הים־תיכוני. לפי ההערכות, חיים כיום בישראל 3,000 עד 6,000 פרטים – הרבה פחות מאשר בתחילת שנות ה־80, כשמספרם עלה על 12,000. התפרצויות של מחלת הפה והטלפיים צמצמו אז את האוכלוסייה לכמה אלפים בתוך שנים ספורות.

הצבאים מותאמים היטב לקיץ הארוך, החם והיבש: הם מנצלים מזון עונתי כמו פירות, תרמילים ועלים צעירים, ובתקופות חמות מעבירים את עיקר פעילותם ללילה ולשעות הבוקר המוקדמות. הם גם ממלאים תפקיד חשוב במערכת האקולוגית: הרעייה שלהם שומרת על מגוון הצמחים, והם מפיצים זרעים של שיזף, עוזרר, חרוב וזית. מחקר של ד״ר אמיר ארנון מרמת הנדיב מצא שזרעים כאלה נובטים בשיעור גבוה אחרי שהצבי מעלה אותם בגירה ופולט אותם.

האיום החמור ביותר הוא קיטוע בתי הגידול: כבישים ובנייה מבודדים אוכלוסיות זו מזו ומונעים מעבר של גנים. לכך מצטרפים תאונות דרכים, ציד בלתי חוקי, טריפה בידי כלבים ותנים, שרפות ושינויי אקלים. צוות בראשות ד״ר גיא דברת ממכון וולקני עוקב אחרי הצבאים בעזרת מצלמות ובדיקת גללים, וממליץ לשמור על שטחים פתוחים רציפים ועל מסדרונות אקולוגיים.

מילון · Szószedet

חוֹרֶשׁ	bozótos erdő	פָּרָט	egyed
לְנַצֵּל	kihasználni	רְעִיָּיה	legelés
קִיטּוּעַ בָּתֵּי גִּידּוּל	élőhelyek feldarabolódása	מִסְדְּרוֹן אֶקוֹלוֹגִי	ökológiai folyosó
הִתְפָּרְצוּת	kitörés (járványé)	לִנְבּוֹט	csírázni

שאלות · Kérdések

1. כיצד השתנה מספר הצבאים מאז שנות ה־80, ומדוע?
2. אילו דרכים להסתגל לקיץ מתוארות בכתבה?
3. מה תפקידו של הצבי במערכת האקולוגית?
4. לדיון: איך אפשר לבנות שכונות וכבישים חדשים ועדיין לשמור על חיות הבר? (רמז: קראו שוב גם את הכתבה על אמת המים.)

"פלא הנדסי" מימי החשמונאים נחשף בדרום ירושלים

תשובות למורה · Megoldások

1. במהלך התכנון של שכונת מגורים חדשה מדרום לרמת רחל.
2. מי הגשמים ומעיין הגיחון לא הספיקו, במיוחד בעליות לרגל.
3. הם זרמו בכוח הכבידה בלבד, בשיפוע של כמטר לקילומטר; במקומות מסוימים חצבו מנהרות.
4. תשובה פתוחה.

אחרי זמן רב: ספר תורה ונר תמיד חזרו לבית הכנסת בוואץ

תשובות למורה · Megoldások

1. כי אין בו חגים.
2. נשמעו נאומים, נערכו תפילת ראש חודש וקריאה בתורה, ונר התמיד הודלק שוב.
3. הוא לא נפגע בהפצצות של 1944, ואחרי המלחמה לא הפך לאולם רכיבה, לספרייה או למחסן.
4. תשובה פתוחה.

להדליק את המוח: נובל לאופטוגנטיקה, וחוקר ישראלי שהיה שם בשנים הראשונות

תשובות למורה · Megoldások

1. גורמים לתאי עצב נבחרים לייצר חלבון רגיש לאור, ומפעילים או משתיקים אותם בהארה.
2. אפשר לכוון לקבוצת תאים מסוימת ברגע מדויק.
3. הוא היה חוקר בתר־דוקטורט שלמד את השיטה ופיתח לה כלים חדשים.
4. תשובה פתוחה.

הפילהרמונית בת 90: מטוסקניני ועד בכורה עולמית

תשובות למורה · Megoldások

1. ״קונצ׳רטו לתזמורת״ של ברדנשווילי, הקונצ׳רטו לבינור של סיבליוס והסימפוניה הרביעית של מאהלר.
2. זו בכורה עולמית; התזמורת הזמינה אותה בקול קורא ליצירות ישראליות חדשות.
3. היא קיבלה את שמה הנוכחי.
4. תשובה פתוחה.

אחרי שישה הפסדים: הרשקו גברה על יריבתה הגדולה וזכתה בארד

תשובות למורה · Megoldások

1. היא גברה על המדורגת שנייה בעולם.
2. כי סוזה ניצחה אותה בגמר האולימפי ובכל שש ההתמודדויות הקודמות.
3. היא החמיצה את אליפות העולם 2025 בגלל המבצע נגד איראן, וההכנות השנה נפגעו כשנאלצה לעזוב את משקנט.
4. תשובה פתוחה.

שרד אלפי שנים, אבל הפיתוח מאיים עליו: מה יציל את הצבי הארץ־ישראלי?

תשובות למורה · Megoldások

1. הוא ירד מיותר מ־12,000 ל־3,000–6,000, בעיקר בגלל מחלת הפה והטלפיים.
2. מזון עונתי (פירות, תרמילים, עלים צעירים) ופעילות בלילה ובבוקר המוקדם.
3. הרעייה שומרת על מגוון הצמחים, והצבאים מפיצים זרעים של עצים.
4. תשובה פתוחה.